

สังคมนิยมแนวสังคมนิยม-หลักการพื้นฐานของงานวรรณกรรมโซเวียต

Socialist Realism – The Basic Principle of Soviet Literature

สัจชัย สุวังบุตร*

Sanchai Suwangbutra

บทคัดย่อ

หลังการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ.1917 ในรัสเซีย พรรคบอลเชวิคได้จัดตั้งหน่วยงานที่เรียกว่าโพรเลตคูลต์เพื่อควบคุมศิลปินนักเขียนให้รับใช้เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ เมื่อโจเซฟ สตาลินขึ้นมามีอำนาจใน ค.ศ. 1927 เขายุบโพรเลตคูลต์และประกาศมติพรรคว่าด้วยการปรับองค์การทางศิลปะและวรรณกรรมใน ค.ศ.1932 ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดของสังคมนิยมแนวสังคมนิยม อีก 2 ปีต่อมาได้มีการจัดตั้งสหภาพนักเขียนโซเวียตขึ้นและในการประชุมใหญ่ครั้งแรกของสหภาพนักเขียนโซเวียตทั้งหมดใน ค.ศ.1934 ที่ประชุมได้กำหนดหลักการพื้นฐานของวรรณกรรมโซเวียตและการวิจารณ์ซึ่งรู้จักกันว่าสังคมนิยมแนวสังคมนิยมโดยมีเป้าหมายคือ ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเข้าใจเป้าหมายและความหมายของลัทธิคอมมิวนิสต์ ตลอดจนการสร้างรูปแบบใหม่ของความเป็นมนุษย์คือ “คนโซเวียตใหม่” ผู้ซึ่งเป็นวิศวกรผู้รังสรรค์วิญญูณ ระหว่าง ค.ศ.1945-1991สังคมนิยมแนวสังคมนิยมเป็นสุนทรียศาสตร์ทางการของสหภาพโซเวียตและรัฐบริวารโซเวียตในประเทศยุโรปตะวันออก อย่างไรก็ตาม เมื่อกอร์บาชอฟขึ้นเป็นผู้นำโซเวียตใน ค.ศ.1985 เขายกเลิกสังคมนิยมแนวสังคมนิยม

คำสำคัญ: สังคมนิยมแนวสังคมนิยม สหภาพนักเขียนโซเวียต ลัทธิคอมมิวนิสต์

Abstract

After the October Revolution, the Bolsheviks established an institution called Proletkut which sought to pull all arts into the service of the dictatorship. Having come to power in 1927, Joseph Stalin dissolved the Proletarian and promulgated the decree on Party Resolution on Restructuring of Literary and Artistic Organizations in 1932, which afterwards became the basic idea of Socialist Realism. Two years later the Union of Soviet Writers was founded and the first All-Union Congress of Soviet Writers of 1934 laid down the basic method of Soviet literature and literary criticism which became known as Socialist Realism. Its aim was to educate people the goals and meaning of communism and to create a new

* ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ถนนราชมรรคาใน
ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000

type of human being or the so-called the “New Soviet Man” or the “Engineer of the Souls”. Between 1945-1991 Socialist Realism was the official aesthetic of the Soviet Union and the Soviet Bloc in Eastern Europe. However, in 1985 when Gorbachev became the Soviet leader, Socialist Realism was gradually abandoned.

Keywords: Socialist Realism, Union of Soviet Writers, Communism

บทนำ

สังคมนิยมแนวสังคมนิยม (Socialist Realism) เป็นทฤษฎีและนโยบายพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานศิลปะและวรรณกรรมของสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. 1932 ถึงทศวรรษ 1980 อันเดรย์ จาดานอฟ (Andrei Zhadanov) นักทฤษฎีการเมืองซึ่งกำกับดูแลนโยบายด้านศิลปวัฒนธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตได้เสนอแนวความคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยมต่อที่ประชุมใหญ่ครั้งแรกของสหภาพนักเขียนแห่งสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Union Writers of the USSR) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า สหภาพนักเขียนโซเวียต (Union of Soviet Writers) ใน ค.ศ. 1932 เขาต้องการให้แนวความคิดดังกล่าวเป็นกรอบนโยบายในการสร้างงานศิลปะและวรรณกรรมของชนชั้นกรรมาชีพ และเพื่อสร้างเอกภาพทางความคิดของศิลปิน กวี และนักเขียน ทั้ง 15 สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตในการสร้างงานศิลปะและวรรณกรรมให้สอดคล้องกับนโยบายและอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ตลอดจนเพื่อสะท้อนแนวความคิดสังคมนิยมที่เป็นเอกลักษณ์ด้านชนบ ประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชาติต่าง ๆ ในสหภาพโซเวียต ที่ประชุมใหญ่สหภาพนักเขียนโซเวียตมีมติเห็นชอบกับความคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยมและกำหนดให้เป็นหลักนโยบายด้านศิลปวรรณกรรมแห่งพรรค ต่อมา ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สังคมนิยมแนวสังคมนิยมได้เป็นนโยบายด้านศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกที่เป็นรัฐบริวารโซเวียต (Soviet Bloc) รวมทั้งในดินแดนส่วนอื่นๆ ของโลกที่มีการปกครองในระบอบสังคมนิยม

ความเป็นมา

สังคมนิยมแนวสังคมนิยมเป็นผลสืบเนื่องจากการยึดอำนาจทางการเมืองของพรรคบอลเชวิคในการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. 1917 ซึ่งทำให้รัสเซียเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมและเรียกชื่อประเทศใหม่ว่าสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตรัสเซีย (Russian Soviet Federative Socialist Republics–RSFSR) ในช่วง 3-4 ปีแรกหลังการยึดอำนาจ วลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) ผู้นำพรรคบอลเชวิคยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนด้านศิลปะและวัฒนธรรมเพราะมุ่งแก้ไขปัญหาการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนพยายามต่อสู้เพื่อชัยชนะในสงครามกลางเมืองรัสเซีย ค.ศ. 1918-1921 แม้รัฐบาลโซเวียตจะไม่ได้กำหนดนโยบายด้านวัฒนธรรมไว้แต่เลนินก็สนับสนุนให้ใช้

วรรณกรรม ไปสเตอร์การเมือง และโดยเฉพาะภาพยนตร์เป็นเครื่องมือและอาวุธแห่งการปฏิวัติเพื่อสร้างจิตสำนึกทางการเมืองและให้การศึกษาเรื่องสังคมนิยมและอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ เขาชี้แนะให้นักเขียนและศิลปินใช้งานด้านศิลปะและวรรณกรรมในระบบบซาร์เป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์งานศิลปะวัฒนธรรมใหม่ของชนชั้นกรรมาชีพ เลนินจึงให้อะนาโตลี วาซีเลียวิช ลูนาชาร์สกี (Anatoly Vasilyevich Lunacharsky) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการผลักดันงานด้านการศึกษาและศิลปะวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับนโยบายทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต (สัญญาชัย สุวังบุตร. 2540 : 16)

แม้ลูนาชาร์สกีจะไม่ใช่นักบริหารที่สามารถแต่เขาก็เป็นคนใจกว้าง ประนีประนอม และมีวิสัยทัศน์ แนวนโยบายการบริหารของเขาคือการลดช่องว่างทางความคิดและวัฒนธรรมระหว่างปัญญาชนปฏิวัติกับประชาชนและใช้งานด้านศิลปะและวรรณกรรมเป็นเครื่องมือของการปฏิวัติในการให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องสังคมนิยมและเพื่อเข้าใจและยอมรับอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลโซเวียต ลูนาชาร์สกีใช้ทรัพยากรของรัฐที่มีอยู่เพื่อสงวนรักษาศิลปะวัตถุสำคัญในสมัยซาร์ไม่ให้ถูกทำลายและสนับสนุนส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะวัฒนธรรมใหม่ของชนชั้นกรรมาชีพโดยเฉพาะกลุ่มโพรเลตคูลต์ (Proletkult) ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายหัวรุนแรงซึ่งต้องการให้งานศิลปะและวรรณกรรมเป็นเครื่องมือรับใช้อำนาจเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ กลุ่มโพรเลตคูลต์ต้องการสร้างงานวัฒนธรรมของชนชั้นกรรมาชีพที่เป็นอิสระจากการควบคุมของพรรคคอมมิวนิสต์และการสร้างนักเขียนและศิลปินรุ่นใหม่ที่มาจกชนชั้นกรรมาชีพ นาเดจดา ครุสกายา (Nadezhda Krupskaya) คู่ชีวิตของเลนินซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนกลุ่มโพรเลตคูลต์อย่างมาก เธอผลักดันให้กลุ่มโพรเลตคูลต์จัดทำคู่มือหนังสือต้องห้ามสำหรับห้องสมุดชื่อ *A Guide to the Removal of Anti-Artistic and Counter-Revolutionary Literature from Libraries Serving the Mass Readers* เพื่อจำหน่ายหนังสือที่เนื้อหาเป็นปฏิปักษ์ต่ออุดมการณ์สังคมนิยมออกจากห้องสมุดต่าง ๆ ทั่วประเทศในเวลาต่อมาครุสกายายังให้กระทรวงศึกษาธิการกำกับดูแลกลุ่มโพรเลตคูลต์ด้วย ซึ่งสะท้อนว่ารัฐโซเวียตเริ่มใช้มาตรการควบคุมด้านการแสดงออกทางความคิดเห็นให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองของพรรค

หลังสงครามกลางเมืองสิ้นสุดลง รัฐบาลโซเวียตยกเลิกนโยบายระบบคอมมิวนิสต์ ยามสงคราม (War Communism) และใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่หรือเนป (New Economic Policy-NEP) ด้วยการยกเลิกการบังคับเกณฑ์แรงงานและการยึดผลผลิตส่วนเกินของชาวนามาเป็นการเก็บภาษีผลผลิตแทน โดยคิดอัตราส่วนจากปริมาณการผลิตและการให้มีการค้าเสรี นโยบายเศรษฐกิจใหม่ทำให้ระบบเศรษฐกิจฟื้นตัวอย่างรวดเร็วและมีส่วนทำให้ธุรกิจการพิมพ์ของเอกชนที่เกือบล้มเลิกกิจการลงในช่วงสงครามกลางเมืองฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง วงการหนังสือและการประพันธ์เริ่มคึกคัก มีชีวิตชีวาขึ้นด้วย กลุ่มปัญญาชนและนักเขียนที่เรียกว่า “โปปุตซึกี” (Poputchiki) หรือ “เพื่อน

เดินทาง” (Fellow Travelers) ซึ่งยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพร้อมที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างระบอบสังคมนิยม แต่ไม่ต้องการเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ก็กลับมามีบทบาทสำคัญในวงการหนังสือ กลุ่มไปปุตซีกีไม่สนใจการสร้างศิลปะวรรณกรรมเพื่อชนชั้นแบบพวกโพรเลตคูลต์และต้องการแสดงออกอย่างอิสระซึ่งอารมณ์และความคิดในเรื่องต่าง ๆ พวกเขาใช้วารสารรายเดือนชื่อ *Red Virgin Soil* ซึ่งมีอะเล็กซานเดอร์ โวโรนสกี (Alexander Voronsky) นักวิจารณ์มาร์กซิสต์แนวหน้าเป็นบรรณาธิการเป็นเวทีแสดงออก วารสารนี้เป็นที่รวมศูนย์ของนักเขียนที่มีฝีมือทั้งเก่าและใหม่และมีการเสนอทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีลักษณะเป็น “สำนัก” (school) ขึ้นด้วย ความสำเร็จของกลุ่มไปปุตซีกีทำให้นักเขียนหัวรุนแรงโดยเฉพาะนักเขียนส่วนใหญ่ของกลุ่มโพรเลตคูลต์ที่เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เรียกร้องให้มีการกำหนดหลักการของพรรคทางวรรณกรรมและวางนโยบายการสร้างงานศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชนชั้นกรรมาชีพขึ้น หนังสือพิมพ์ *Pravda* ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของพรรคคอมมิวนิสต์ก็รณรงค์อย่างต่อเนื่องให้พรรคคอมมิวนิสต์เร่งสร้างบรรทัดฐานทางความคิดที่เป็นนโยบายด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อกำจัด “พรรคนะความเป็นกลาง” และ “พรรคนะที่ไม่สังกัดพรรค” ให้หมดไป

นโยบายวรรณกรรมแห่งพรรค

อสังกรรมของเลนินผู้นำพรรคบอลเชวิคเมื่อวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1924 ซึ่งไม่มีใครคาดคิดมาก่อนได้นำไปสู่ปัญหาเรื่องการสืบทอดอำนาจและความขัดแย้งทางการเมืองภายในพรรค โจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) เลขาธิการพรรคจึงเห็นเป็นโอกาสให้เชกา (CHEKA) หรือตำรวจลับซึ่งมีเฟลิทซ์ เอดมุนโดวิช ดเซียร์จินสกี (Felix Edmundovich Dzerzhinsky) สหายสนิทของเขาเป็นหัวหน้าเริ่มใช้มาตรการเข้มงวดควบคุมการเคลื่อนไหวของประชาชน ต่อมาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1925 คณะกรรมาธิการกลางพรรคได้ประกาศมติ “นโยบายแห่งพรรคด้านวรรณกรรม” (On the Party's Policy in the Field of Literature) ซึ่งในเวลาต่อมาเรียกกันว่าเป็น “ธรรมนูญทางวรรณกรรมของนักเขียนโซเวียต” (Magna Carta Libertatum of Soviet Writers) สาระสำคัญคือการเน้นบทบาทและหน้าที่ของงานวรรณกรรมเพื่อใช้เป็นอาวุธอันทรงพลังทางความคิดของการต่อสู้ทางชนชั้นและเพื่อสร้างระบอบสังคมนิยม การสนับสนุนส่งเสริมการสร้างงานวรรณกรรมแห่งชนชั้นกรรมาชีพ การให้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกอย่างอิสระภายใต้การชี้นำและกำกับดูแลของพรรคคอมมิวนิสต์ เลออน ตรอตสกี (Leon Trotsky) คู่ปรับของสตาลินมีบทบาทไม่น้อยในการผลักดันนโยบายดังกล่าว สตาลินซึ่งต้องการทอนอำนาจตรोटสกีจึงสนับสนุนนักเขียนที่เป็นสมาชิกโพรเลตคูลต์ซึ่งต่อต้านมติวรรณกรรม ค.ศ. 1925 ให้จัดตั้งสมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซีย (Russian Association of Proletarian Writers–RAPP) ขึ้นในปลาย ค.ศ. 1925 เพื่อให้ นักเขียนชนชั้นกรรมาชีพเป็นแกนนำในการสร้างงานวรรณกรรมที่สนับสนุนอุดมการณ์สังคมนิยมและเพื่อตอบสนองเป้าหมายการปฏิวัติของ

ชนชั้นกรรมาชีพทั่วโลก ตลอดจนพัฒนาวรรณกรรมชนชั้นกรรมาชีพให้เป็น “ใหญ่” (hegemony) เหนือวรรณกรรมแนวอื่น ๆ (สัญญาชัย สุวังบุตร. 2540 : 98-99)

ระหว่าง ค.ศ. 1925-1927 ความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจภายในพรรคมีความแหลมคมและรุนแรงมากขึ้น สตาลินได้ใช้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบอลเชวิคปีกขวา กับปีกซ้ายเกี่ยวกับการจะดำเนินนโยบายเศรษฐกิจใหม่ต่อไปหรือไม่สร้างเสริมอำนาจทางการเมืองของตนให้มั่นคงขึ้น เขาสนับสนุนกรีกอริ ซีโนเวียฟ (Grigori Zinoviev) และเลฟ คาเมเนฟ (Lev Kamenev) ผู้นำบอลเชวิคปีกขวา เพื่อให้ร่วมมือกำจัดทรอตสกีคู่แข่งคนสำคัญในพรรคได้สำเร็จ จากนั้นเขาก็หันมากำจัดนีโคไล อีวาโนวิช บูฮาริน (Nikolai Ivanovich Bukharin) ซึ่งต่อต้านนโยบายการรวมอำนาจการผลิตแบบนา รวม (collectivization) และการใช้กำลังและความรุนแรงบีบบังคับชาวนาของสตาลิน ใน ค.ศ. 1928 สตาลินก็รวบอำนาจภายในพรรคได้อย่างเด็ดขาด เขาก็ยกเลิกนโยบายเศรษฐกิจใหม่และประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี (Five Year Plan) ฉบับแรก (ค.ศ. 1928-1932) ซึ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมหนักเพื่อเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของรัสเซียเป็นระบบสังคมนิยมโดยใช้งบประมาณ 64,000 ล้านดอลลาร์ ในช่วงเวลาเดียวกัน สตาลินก็เริ่มนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ระหว่าง ค.ศ. 1928-1931 ที่มีวัตถุประสงค์จะสร้าง “ปัญญาชนโซเวียตใหม่” (New Soviet Intelligentsia) เพื่อให้เข้าร่วมสร้างประเทศและปฏิบัติภารกิจตามโครงการต่าง ๆ ของพรรค และเพื่อให้รัฐโซเวียตซึ่งผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจมีความมั่นคงทางสังคมและมีเส้นทางวัฒนธรรม เขาก็สนับสนุนสมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซียให้เป็นแกนนำทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างงานศิลปะและวรรณกรรมที่สอดคล้องกับนโยบายทางการเมืองของพรรค

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1929 สมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซียเคลื่อนไหวกครั้งใหญ่ด้วยการเรียกร้องให้นักเขียนและกลุ่มวรรณกรรมต่าง ๆ ปรับความคิดและแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองของพรรค และให้ปลดโบริส ปิลเนียค (Boris Pilnyak) กับเยฟเกนี ซาเมียติน (Yevgeny Zamyatin) ออกจากตำแหน่งนายกสหภาพนักเขียนรัสเซีย (All-Union of Russian Writers) สาขามอสโกและสาขาเลนินกราดด้วยข้อหาส่งงานประพันธ์ที่ไร้รายจ่ายสังคมโซเวียตและต่อต้านการปฏิบัติไปพิมพ์เผยแพร่ต่างประเทศ แม้ปิลเนียคและซาเมียตินจะสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ว่าทั้งสองไม่มีส่วนรู้เห็นเรื่องผลงานที่จัดพิมพ์นอกระบบ แต่ทั้งคู่ก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งและถูกขับออกจากความเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนรัสเซีย หลังการปลดปิลเนียคและซาเมียติน สมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซียก็มีบทบาทและอิทธิพลมากขึ้น ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากสตาลินให้ทำหน้าที่เป็นเสมือนกระบอกเสียงของพรรคด้านวรรณกรรม

ระหว่าง ค.ศ. 1930-1932 สมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซียร่วมกับหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของพรรคจัดโครงการอบรมและการประชุมสัมมนาอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์แก่นักเขียนด้วยการนำไปทัศนศึกษาตามโรงงานอุตสาหกรรมและนา รวม ตลอดจน

การใช้ชีวิตสั้น ๆ ที่โรงงานและชนบท นักเขียนที่ผ่านการอบรมต้องสร้างงานประพันธ์เพื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี โดยสะท้อนเรื่องราวของการพัฒนาอุตสาหกรรมและนารวม และนำเสนอเรื่องราวของ “คนที่ต่ำต้อย” หรือ “คนตัวเล็ก ๆ” (Little Men) กับ “ปฏิบัติการณ์ยิ่งใหญ่” (Great Deed) ของพวกเขาในการพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินเพื่อสร้างสังคมใหม่และการทำงานหนักแข่งกับเวลาเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ บนเส้นทางสังคมนิยม ตลอดจนถึงให้เห็นบทบาทการนำของพรรคในการสร้างสังคมใหม่แห่งความเสมอภาค นวนิยาย 4 เรื่องแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์ยกย่องว่าเป็นต้นแบบของวรรณกรรมแนวทางพรรคและวรรณกรรมเพื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีฉบับแรกคือ *Energy* (ค.ศ. 1932) ของฟีโอดอร์ กลัดคอฟ (Fyodor Gladkov) *Hydrocentral* (ค.ศ. 1931-1932) ของมารีเอตตา ซากีเนียน (Marietta Shaginyan) *Virgin Soil Upturned* (ค.ศ. 1932) ของมีฮาอิล โซโลคอฟ (Mikhail Sholokov) และ *Bruski* (ค.ศ. 1930-1933) นวนิยายชุด 2 เล่มจบของฟีโอดอร์ ปันเฟรอฟ (Fyodor Panferov) (Terras 1991 : 371)

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2 ปีสุดท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี งานประพันธ์กว่าร้อยละ 75 ก็ด้อยคุณภาพและขาดความงามทางวรรณศิลป์ ทั้งยังเป็นการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองอย่างสุดขั้ว ยิ่งนักเขียนปีกซ้ายของสมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซียยรณรงค์ให้สร้างวรรณกรรมตามแนวทางพรรค รูปแบบและเนื้อหาของงานประพันธ์ก็ซ้ำซากและวนเวียนไปด้วยแนวความคิดทางการเมือง นักเขียนสายกลางจึงฉีกกำลังเคลื่อนไหวต่อต้านแนวทางของ “วรรณกรรมที่ถูกกำหนด” (planned literature) ความขัดแย้งทางความคิดที่กำลังก่อตัวขึ้นทำให้พรรคคอมมิวนิสต์เข้าแทรกแซงด้วยการประกาศมติพรรคว่าด้วยการปรับองค์การทางศิลปะและวรรณกรรม (Party Resolutions on Restructuring of Literary and Artistic Organizations) เมื่อวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1932 สาระสำคัญคือให้ยุบเลิกสมาคมนักเขียนแห่งชนชั้นกรรมาชีพรัสเซีย ให้องค์การศิลปะ กลุ่มนักเขียนและศิลปินต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานด้านวรรณกรรมของพรรครวมเข้าเป็นองค์การเดียวคือ สหภาพนักเขียนแห่งสหภาพสาธารณรัฐโซเวียตสังคมนิยมหรือเรียกกันทั่วไปว่าสหภาพนักเขียนโซเวียต สหภาพนักเขียนโซเวียตจะเป็นองค์การแห่งรัฐในการกำหนดแนวนโยบายด้านศิลปะและวรรณกรรมที่สอดคล้องกับแนวนโยบายของพรรคและสร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่นักเขียนและศิลปิน ตลอดจนสนับสนุนนักเขียนรุ่นใหม่จากชนชั้นกรรมาชีพให้เข้าร่วมสร้างงานเพื่อความมั่นคงของรัฐโซเวียตและระบอบสังคมนิยม

แนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยม

ในกลางเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1932 คณะกรรมการดำเนินงานจัดตั้งสหภาพนักเขียนโซเวียตได้เสนอแนวความคิดเรื่อง “สังคมนิยมแนวสังคมนิยม” ให้คณะกรรมการกลางพรรคและผู้นำกลุ่มองค์การศิลปะวัฒนธรรมตลอดจนสาธารณชนพิจารณาซึ่งนำไปสู่การอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่าง

กว้างขวางระหว่างเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1932 จนถึงครึ่งปีแรกของ ค.ศ. 1933 สัจนิยมแนวสังคมนิยมยึดความคิดเห็นของเลนินว่าด้วยสิ่งพิมพ์ของพรรคและพันธะหน้าที่ของนักเขียนในงานนิพนธ์เรื่อง *Party Organization and Party Literature* (ค.ศ. 1905) เป็นหลัก ในงานนิพนธ์นี้ เลนินเสนอให้วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจร่วมกันของชนชั้นกรรมาชีพ เป็นพื้นเพองและตะปูควงในเครื่องจักรกลของพรรคแรงงานสังคมนิยมประชาธิปไตยรัสเซีย (Russian Social Democrat Worker's Party-RSDLP) ซึ่งเดินเครื่องโดยกองหน้าที่ทั้งหมดมีจิตสำนึกทางการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ วรรณกรรมต้องเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานของพรรคโดยมีการจัดตั้ง การวางแผน และการบูรณาการกับงานการปฏิวัติ

ในปีต่อมา สหภาพนักเขียนโซเวียตได้จัดประชุมใหญ่ครั้งแรกที่กรุงมอสโกระหว่างวันที่ 17 สิงหาคมถึง 2 กันยายน ค.ศ. 1934 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมกว่า 1,500 คน วาระสำคัญของการประชุมคือการพิจารณาร่างข้อบังคับและแผนการดำเนินงานของสหภาพนักเขียนโซเวียตและการพิจารณาข้อสรุปเนื้อหาสัจนิยมแนวสังคมนิยมเพื่อกำหนดเป็นหลักนโยบายทางศิลปะและวรรณกรรม ในการประชุมครั้งนี้ อันเดรย์ จดานอฟ องค์กรปาฐกซึ่งเป็นผู้แทนพรรคได้กล่าวเปิดประเด็นเรื่องสภาพปัญหาทั่วไปในวงการหนังสือและการประพันธ์และเน้นสัจนิยมแนวสังคมนิยมเป็นเข็มทิศของการเคลื่อนไหวทางศิลปะวัฒนธรรมโดยอำนาจนิพนธ์ของเลนินเป็นหลัก เขากล่าวถึงขอบเขตและลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมโซเวียตในการต่อสู้ทางชนชั้นที่ต้องมีความโน้มเอียงทางการเมือง มีลักษณะปฏิวัติและการรวมศูนย์มากยิ่งขึ้นกว่าวรรณกรรมทั่วไป วรรณกรรมต้องขึ้นต่อการเมืองและเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจปฏิวัติทั้งเป็นอาวุธในสงครามชนชั้น จดานอฟ กล่าวสรุปว่าสถานการณ์ของงานศิลปะและวรรณกรรมโซเวียตได้ถูกกำหนดไว้ชัดเจนทางประวัติศาสตร์ และมีบทบาทที่กำหนดไว้แล้วในงานปฏิวัติทั้งหมดของพรรคคอมมิวนิสต์ งานศิลปะวรรณกรรมต้องรับใช้และตอบสนองแนวนโยบายทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตและต้องขึ้นต่อพันธกิจปฏิวัติตามที่พรรคได้กำหนดไว้

ปาฐกถาของจดานอฟได้รับการสนับสนุนจากนักเขียนเรื่องนามคนสำคัญ ๆ หลายคน เช่น มักซิม กอร์กี (Maxim Gorky) อะเล็กซานเดอร์ เซราฟิมอวิช (Alexander Serafimovich) นิโคไล บุษาริน และคาร์ล ราเดค (Karl Radek) เป็นต้น ที่ประชุมใหญ่จึงมีมติเห็นชอบในการกำหนดความหมายและขอบเขตเนื้อหาสัจนิยมแนวสังคมนิยมที่ว่าต้องประกอบด้วยบรรทัดฐานทางการเมืองและมีความเป็นเอกภาพระหว่างเนื้อหาการเมืองที่ปฏิวัติกับรูปแบบทางศิลปะที่สมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ ต้องสะท้อนหลักนโยบายพรรคและปลุกกระตมทางความคิดทั้งให้การศึกษาเรื่องสังคมนิยม ต้องสะท้อนสัจนิยมทางประวัติศาสตร์และชี้ให้เห็นพัฒนาการที่ก้าวหน้าของชีวิตและสังคมตามทิศทางของการปฏิวัติ ต้องสะท้อนภาพที่ควรจะเป็นจริงของสังคมนิยมและบทบาทการนำของพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งตัวละครเอกเป็นผู้ใช้แรงงาน (Brown 1978 : 212) ในการประชุมใหญ่ครั้งนี้ที่ประชุมมีมติเอกฉันท์ยกย่องมักซิม กอร์กีเป็นบิดาแห่งวรรณกรรมสังคมนิยมแนวสังคมนิยมเพราะนวนิยายเรื่อง *Mother*

(ค.ศ. 1907) ถือเป็นงานบุกเบิกเรื่องแรกของวรรณกรรมสังคมนิยมแนวสังคมนิยม (ศรีบูรพาและจิตร ภูมิศักดิ์ แปลเป็นไทยรวม 2 ส่วนไว้ในชื่อเรื่อง แม่)

หลังการประชุมใหญ่ครั้งนี้ หน่วยงานด้านวัฒนธรรมและการโฆษณาของพรรคคอมมิวนิสต์ก็รณรงค์ให้นักเขียนและศิลปินสมัครเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียต และพิมพ์เผยแพร่หลักการสังคมนิยมแนวสังคมนิยมในสื่อสิ่งพิมพ์ของสหภาพนักเขียนโซเวียตและของพรรคอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันสหภาพนักเขียนโซเวียตเริ่มกำหนดมาตรการลงโทษนักเขียนที่ไม่เป็นสมาชิกให้หมดบทบาทในวงการหนังสือและการประพันธ์ และเข้าควบคุมการผลิตและการเผยแพร่งานประพันธ์ต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยม ต่อมาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1934 เกิดเหตุการณ์ลอบสังหารเซียร์เกย์ มีโรโนวิช คีروف (Sergei Mironovich Kirov) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต สาขาเลนินกราด สตาลินจึงใช้การลอบสังหารครั้งนี้เป็นข้ออ้างจับกุมและกวาดล้างศัตรูทางการเมืองและฝ่ายตรงข้ามทั้งพลเรือนและทหารซึ่งนำไปสู่การกวาดล้างครั้งใหญ่ (Great Purges ค.ศ. 1936-1938) สมาชิกพรรคบอลเชวิกรุ่นบุกเบิกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสตาลินต่างถูกจับกุมและนำตัวขึ้นพิจารณาคดีที่มอสโกหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า คดีกลุ่มก่อการร้ายสายทรอตสกีซีโนเวียฟ (Trotskyite–Zinovievite Terrorist Groups)

ในการพิจารณาคดีที่มอสโกซึ่งได้ชื่อว่าเป็นคดีที่มืดทึบทางการเมืองมากที่สุด ศาลตัดสินประหารสมาชิกพรรคบอลเชวิกรุ่นบุกเบิก (Old Bolsheviks) ระบุว่า 20 คน สหภาพนักเขียนโซเวียตได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนผลการพิจารณาคดีแห่งมอสโกและเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งดำเนินการสืบจับบุคคลที่ต้องสงสัยมีส่วนพัวพันกับกลุ่มก่อการร้ายมาพิจารณาลงโทษ ในช่วงเวลาเดียวกันสหภาพนักเขียนโซเวียตก็ดำเนินการกวาดล้างนักเขียน นักวิจารณ์ บรรณาธิการ และคนอื่น ๆ ที่ต้องสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มทรอตสกี–ซีโนเวียฟและเป็นศัตรูของพรรค ทั้งตรวจสอบงานประพันธ์ทุกประเภทอย่างเข้มงวด หากไม่สอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยม จะถือว่าผู้ประพันธ์เป็นอาชญากรที่ต้องถูกจับกุมและถูกลงโทษด้วยการส่งไปทำงานหนักที่ค่ายกักกัน (Collective Labour Camp) ในไซบีเรีย การกวาดล้างอันนองเลือดและการควบคุมบังคับงานศิลปวรรณกรรมของสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. 1935-1939 ทำให้กวีและนักเขียนรวมทั้งผู้ทำงานด้านศิลปะจำนวนมากจำใจต้องเข้าเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียตและยอมรับสังคมนิยมแนวสังคมนิยมเป็นแนวทางการสร้างงานวรรณกรรม ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็ปลีกตัวออกจากสังคมและบ้างพยายามลี้ภัยออกนอกประเทศ (อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ 2553 : 361-362)

ในครั้งหลังทศวรรษ 1930 งานเขียนที่พิมพ์เผยแพร่ล้วนเป็นการตอบสนองนโยบายทางวรรณกรรมแห่งพรรค และวรรณกรรมเรื่องเอกที่ได้รับยกย่องเป็นต้นแบบของวรรณกรรมสังคมนิยมแนวสังคมนิยมคือ นวนิยายของนีโคไล ออสโตรอฟสกี (Nikolai Ostrovsky) เรื่อง *How the Steel Was Tempered* (ค.ศ. 1937) (ทวีป วรดิลกแปลเป็นไทยในชื่อ *เบ้าหลอมนักปฏิวัติ*) และ *And Quiet Flows*

the Don (ค.ศ. 1938-1940) ของมีฮาอิล โซโลคอฟ ลักษณะเด่นที่สำคัญประการหนึ่งคือการยกย่องเชิดชูสตาลินและสวดียุคสมัยการปกครองของสตาลินว่าเป็นสมัยแห่งการสร้างสรรค์และเป็นปีกแผ่นมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับแนวความคิดลัทธิการบูชาบุคคล (Cult of Personality) ที่สตาลินสร้างขึ้น นักเขียนที่สวดียกย่องสตาลินมักมีบทบาทสำคัญทางวัฒนธรรมและได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางสังคม นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งรางวัลสตาลิน (Stalin Prize) ด้านวรรณกรรมเพื่อแข่งกับรางวัลโนเบล (Nobel Prize) สาขาวรรณคดี แต่ใน ค.ศ. 1956 ซึ่งเป็นช่วงเวลากการล้มล้างอิทธิพลสตาลิน (De-stalinization) มีการเปลี่ยนชื่อรางวัลสตาลินเป็นรางวัลแห่งสหภาพโซเวียต (State Prize of the USSR)

สงครามและการปรับเปลี่ยนนโยบาย

เมื่ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ผู้นำพรรคแรงงานสังคมนิยมแห่งชาติเยอรมันหรือนาซี (National Socialist German Worker's Party; Nazi) ขยายอำนาจเข้าไปในยุโรปด้วยการผนวกออสเตรียเข้ากับเยอรมนี (Anschluss) และยึดครองซูดเตนแลนด์ (Sudetenland) ของเชโกสโลวาเกียใน ค.ศ. 1938 สตาลินเริ่มตระหนักว่าเยอรมนีกำลังเตรียมที่จะเข้าสู่สงคราม เขาจึงให้เวียเชสลัฟ โมโลตอฟ (Vyacheslav Molotov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศปรับความสัมพันธ์กับเยอรมนีและนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าเป็นเวลา 7 ปีในกลางเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1939 และในวันที่ 23 สิงหาคม สหภาพโซเวียตก็ลงนามกับเยอรมนีในกติกาสัญญานาซี-โซเวียต (Nazi-Soviet Pact) หรือกติกาสัญญาริบเบนทรอป-โมโลตอฟ (Ribbentrop-Molotov Pact) สหภาพนักเขียนโซเวียตออกแถลงการณ์สนับสนุนกติกาสัญญาดังกล่าวอย่างแข็งขัน และมีมติห้ามไม่ให้มีการเผยแพร่งานเขียนทุกประเภทที่โจมตีกล่าวร้ายเยอรมนี อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเยอรมนีบุกโจมตีสหภาพโซเวียตในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1941 โดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า ซึ่งทำให้มิตรภาพระหว่างสหภาพโซเวียตกับเยอรมนีสิ้นสุดลง สหภาพโซเวียตหันมาร่วมมือกับประเทศพันธมิตรตะวันตกทำสงครามกับเยอรมนีและเริ่มปลุกกระแสมหาความรักชาติและการสร้างเอกภาพทางความคิดในการทำสงครามด้วยการผ่อนคลายความเข้มงวดการควบคุมทางสังคมนิยมทั้งยกเลิกนโยบายการจับกุมกวาดล้างทั้งให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างอิสระ ในช่วงเวลาดังกล่าว สหภาพนักเขียนโซเวียตสนับสนุนให้นักเขียนสร้างสรรค์งานวรรณกรรมที่เน้นเนื้อหาความรักชาติและการยืนหยัดต่อสู้ของประชาชนทั้งในแนวหน้าและแนวหลังรวมทั้งในดินแดนที่นาซียึดครอง ตลอดจนสะท้อนเรื่องราวความเหน็ดเหนื่อยอดทนของฟาสซิสต์เยอรมัน

ระหว่าง ค.ศ. 1942-1945 แนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยมคลายความเข้มข้นลง ตัวเอกในงานวรรณกรรมซึ่งมักเป็นผู้นำพรรค สมาชิกพรรค หรือคนโซเวียตรุ่นใหม่ที่เชื่อมั่นในอุดมการณ์สังคมนิยมและการชี้แนะแห่งพรรคลดบทบาทความสำคัญลงมาเป็นสามัญชนทั่วไปที่เชื่อมั่นในตนเอง มีความฝัน

และเป็นอิสระจากกฎระเบียบสังคมนิยมและอุดมการณ์การเมือง ลักษณะเด่นประการหนึ่งคือตัวละครหญิงมีบทบาทมากขึ้น และเนื้อหานอกจากเน้นการยืนหยัดต่อสู้ทำสงครามเพื่อชัยชนะแล้ว ยังสะท้อนความคาดหวังของการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคมภายหลังสงครามสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม ในปลายสงครามสหภาพโซเวียตก็ยกเลิกนโยบายการผ่อนคลายทางสังคมและหันมาควบคุมทางสังคมอย่างเข้มงวดอีกครั้งหนึ่ง ทั้งเน้นการเสริมสร้างอุดมการณ์ลัทธิมากซ์-เลนินให้เข้มแข็งเพื่อต่อต้านแนวความคิดเสรีประชาธิปไตยจากประเทศตะวันตก

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงได้ไม่ถึง 3 เดือน ที่ประชุมคณะกรรมการกลางพรรคเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1946 ก็มีมติให้เน้นสังคมนิยมแนวสังคมนิยมเป็นแนวนโยบายหลักของการสร้างงานศิลปะวรรณกรรมอีกครั้งหนึ่ง จดหมายของนักทฤษฎีการเมืองพรรคและสหายนิตยสารของสตาลินได้เสนอกรอบของสังคมนิยมแนวสังคมนิยมเพิ่มเติมโดยให้งานวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ในสงครามอุดมการณ์หรือสงครามเย็น (Cold War) ทั้งต้องเปิดโปงศิลปวัฒนธรรมอันสืบทอดมาของระบบทุนนิยม งานวรรณกรรมต้องมีการจัดตั้ง วางแผน และเป็นเอกภาพกับนโยบายพรรคและเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ นักเขียนต้องสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ต่อต้านความเลวร้ายของประเทศทุนนิยมตะวันตกโดยเฉพาะจักรวรรดินิยมอเมริกา และเน้นความสำเร็จและความยิ่งใหญ่เป็นที่ 1 ของสหภาพโซเวียตในทุก ๆ ด้านซึ่งเหนือกว่าประเทศอื่น ๆ ทั้งเน้นการสดุดีความเป็นอัจฉริยะของสตาลินทางด้านต่าง ๆ (Struve 1971 : 724) ต่อมาเมื่อสหภาพโซเวียตขยายอำนาจเข้าไปในประเทศยุโรปตะวันออกและบีบบังคับให้ประเทศยุโรปตะวันออกเปลี่ยนรูปการปกครองเป็นแบบโซเวียตระหว่าง ค.ศ. 1945-1947 ประเทศยุโรปตะวันออกก็กลายเป็นรัฐบริวารโซเวียตยกเว้นยูโกสลาเวียก็ถูกบีบบังคับให้นำสังคมนิยมแนวสังคมนิยมไปเป็นนโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมด้วย

สังคมนิยมแนวสังคมนิยมหลัง ค.ศ.1953

อสังกรรมของสตาลินในต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 1953 ได้นำไปสู่การแย่งชิงอำนาจภายในพรรคระหว่างลัฟเรนตี เบเรีย (Lavrenty Beria) หัวหน้าหน่วยตำรวจลับซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเคจีบี (KGB) กับเกออร์กี มาเลนคอฟ (Georgi Malenkov) รองนายกรัฐมนตรี กลุ่มที่สนับสนุนมาเลนคอฟกล่าวหาเบเรียว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนฆาตกรรมของคณะแพทย์ (Doctor's Plot) ในการใช้วิธีการทางการแพทย์สังหารแกนนำพรรคคนสำคัญ แม้เบเรียจะสามารถพิสูจน์ได้ว่าเขาบริสุทธิ์แต่ก็รักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้เพียงช่วงเวลาอันสั้น เพราะในเวลาต่อมา มาเลนคอฟก็ร่วมมือกับนี키타 ครุชเชฟ (Nikita Khrushchev) เลขาธิการพรรคสาขาอัสโก และจอมพล เกออร์กี จูคอฟ (Georgi Zhukov) กำจัดเบเรียได้สำเร็จ ต่อมา ครุชเชฟก็ใช้ความล้มเหลวของมาเลนคอฟในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเพื่อถอนอำนาจมาเลนคอฟลง เมื่อครุชเชฟได้อำนาจเด็ดขาดในพรรคใน ค.ศ. 1956 เขาเริ่ม

ดำเนินนโยบายการล้มล้างอิทธิพลสถาบันและเผด็จการ ความเข้มงวดทางการเมืองและสังคมและยุบเลิกองค์การคอมินฟอรัม (Cominform) ทั้งรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับยอซีป บรอซหรือตีโต (Josip Broz; Tito) ผู้นำยูโกสลาเวีย ในช่วงเวลาดังกล่าว ครูชขอพียงยอมผ่อนคลายนโยบายสังคมนิยมแนวสังคมนิยมโดยยอมให้นักเขียนมีเสรีภาพในการถ่ายทอดอารมณ์และความคิดในฐานะปัจเจกบุคคลในงานประพันธ์ได้อย่างอิสระมากขึ้น แต่ก็ต้องอยู่ในแนวทางที่พรรคยอมรับได้ การให้สิทธิเสรีภาพทางความคิดเห็นและการผ่อนคลายนโยบายสังคมนิยมแนวสังคมนิยมได้ทำให้ช่วงสมัยของครูชขอพียงได้ชื่อว่าเป็นสมัย “ทอร์” (Thaw) หรือ “หิมะละลาย” ครั้งที่ 1 อย่างไรก็ตาม นักเขียนที่ไม่เห็นด้วยกับสังคมนิยมแนวสังคมนิยมก็ยังคงแอบสร้างสรรค์งานประพันธ์นอกกรอบและลักลอบส่งผลงานไปจัดพิมพ์นอกประเทศ เช่น นวนิยายเรื่อง *Dr. Zhivago* ของโบริส ปัสเตียร์นัค (Boris Pasternak) และ *The Master and Margarita* ของมีฮาอิล บุลกาคอฟ (Mikhail Bulgakov) เป็นต้น (นวนิยายทั้ง 2 เรื่องแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ *นายแพทย์ชีวาโก* โดยอาษา ขอบจิตเมตต์ และ *มาสเตอร์กับมาร์การิตา* โดยนพดล เวชสวัสดิ์)

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์การลุกฮือของชาวฮังการี (Hungarian Uprising) ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1956 ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวของปัญญาชนและนักเขียนฮังการีซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสโมสรเปเตอฟี (Petofi Club) โดยตั้งชื่อตามชื่อซานดอร์ เปเตอฟี (Sándor Petofi) กวีแห่งชาติฮังการีที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวแยกตัวของฮังการีจากจักรวรรดิออสเตรียในช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1848 (Revolutions of 1848) สหภาพโซเวียตได้ใช้กำลังปราบปรามการลุกฮือของชาวฮังการีและตระหนักว่าการให้สิทธิเสรีภาพและการผ่อนคลายนโยบายสังคมนิยมมีผลกระทบต่อความมั่นคงของระบอบสังคมนิยม รัฐบาลโซเวียตจึงให้สหภาพนักเขียนโซเวียตจัดประชุมใหญ่นักเขียนทั่วประเทศใน ค.ศ. 1957 เพื่ออธิบายเหตุผลและความจำเป็นที่พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตต้องเข้าแทรกแซงกิจการภายในฮังการีและการจะให้นักเขียนทุกคนยึดมั่นในหลักสังคมนิยมแนวสังคมนิยม มีการเพิ่มการอธิบายขยายความประเด็น “ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์” ในสังคมนิยมแนวสังคมนิยมให้ชัดเจนมากขึ้นโดยต้องสะท้อนความเป็นจริงของชีวิตในระบอบสังคมนิยมและสนับสนุนวัตถุประสงค์ของพรรคและประเทศชาติ นักเขียนและผู้สร้างงานศิลปะที่ยึดมั่นสังคมนิยมแนวสังคมนิยมคือ “วิศวกรผู้รังสรรค์วิญญาณ” (engineers of the souls) ของชนชั้นกรรมาชีพ ครูชขอพียงกล่าวปรามเป็นเชิงเตือนนักเขียนให้สร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ไม่ออกนอกกรอบนอกทางของแนวนโยบายพรรค หากต่อต้านก็อาจถูกลงโทษหนักและได้ชื่อว่าเป็นนักเขียนต้องห้ามที่ผลงานจะไม่มีวันได้เผยได้เกิด นวนิยายสั้น (novelette) เรื่องสำคัญคือ *One Day in the Life of Ivan Denosovich* ของอะเล็กซานเดอร์ ซอลเจนิตซิน (Alexander Solzhenitsyn) ซึ่งเนื้อหาต่อต้านระบอบสถาบันและตีแผ่ความทารุณโหดร้ายของชีวิตในค่ายกักกันแรงงานให้สาธารณชนได้รับรู้ นวนิยายสั้นเรื่องนี้ได้รางวัลเลนิน

สาขาวรรณคดี และทำให้ประเด็น “ค่ายกักกันแรงงาน” เป็นข้อถกเถียงโต้แย้งกันในด้านทศวรรษ 1960 ทั้งทำให้การล้มล้างอิทธิพลสตาลินระลอกสองทวีความเข้มข้นมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการทูตของสหภาพโซเวียตในวิกฤตการณ์ขีปนาวุธที่คิวบา (Cuban Missile Crisis) ใน ค.ศ. 1962 และปัญหาการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผลใน ค.ศ. 1963 ซึ่งนำไปสู่ภาวะการณ์ขาดแคลนอาหารและราคาสินค้าที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ความนิยมในตัวครุชชอฟลดลงอย่างมาก กลุ่มที่ต่อต้านเขาจึงฉกกำลังบีบบังคับให้ครุชชอฟลาออกจากตำแหน่งได้สำเร็จในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1964 เลโอนิด เบรจเนฟ (Leonid Brezhnev) สหายสนิทที่ทรยศต่อครุชชอฟได้รับเลือกเป็นเลขาธิการพรรคและอะเล็กเซย์ โคซีกิน (Alexei Kosygin) เป็นนายกรัฐมนตรี เบรจเนฟซึ่งเป็นฝ่ายนิยมสตาลินได้ล้มเลิกนโยบายการล้มล้างอิทธิพลสตาลินของครุชชอฟอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในต้น ค.ศ. 1970 ได้มีการนำระบอบลัทธิสตาลินกลับมาใช้ปกครองประเทศอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลควบคุมสังคมอย่างเข้มงวดและให้นักเขียนยึดมั่นในหลักการสังคมนิยมแนวสังคมนิยมอย่างเคร่งครัด สหภาพนักเขียนโซเวียตก็เพิ่มมาตรการตรวจสอบงานประพันธ์ทุกประเภทอย่างเข้มงวดและให้ใช้มาตรการลงโทษหนัก นักเขียนที่ต่อต้านหลักการสังคมนิยมแนวสังคมนิยมจะถูกคุกคามและถอนสัญชาติความเป็นพลเมืองโซเวียต บังคับให้ลี้ภัยหรือเนรเทศออกนอกประเทศ ขณะเดียวกันปัญญาชนและนักเขียนที่ต่อต้านรัฐบาลก็หันมาจัดทำวารสารและสิ่งพิมพ์ใต้ดินที่เรียกว่า “ซามิซดัต” (Samizdat) เพื่อเผยแพร่ข้อเขียนและข่าวสารทางการเมืองและสังคมตลอดจนงานประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ที่ทางการห้ามพิมพ์เผยแพร่ซามิซดัตจึงเป็นการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของชนวนการปัญญาชนและนักเขียนโซเวียตในปลายทศวรรษ 1960-1970 (อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ 2553 : 459-461) การปิดกั้นเสรีภาพและการบังคับให้นักเขียน กวี หันมายอมรับสังคมนิยมอีกครั้งทำให้ช่วงสมัยการปกครองของเบรจเนฟระหว่าง ค.ศ. 1964-1982 ได้ชื่อว่าเป็นสมัยแช่แข็ง (Freeze) ทางปัญญาและความซ้าซากน่าเบื่อของวรรณกรรมสังคมนิยมแนวสังคมนิยม

ในปลายทศวรรษ 1970 เบรจเนฟมีสุขภาพย่ำแย่ลงและล้มป่วยหลายครั้งจนเหล่าผู้นำโปลิตบูโรคนสำคัญที่กำหนดนโยบายการบริหารไม่ว่าจะเป็นยูรี อันโดรปอฟ (Yuri Andropov) คอนสตันติน เชียร์เนนโค (Konstantin Chernenko) และอันเดรย์ โกรมีโค (Andrei Gromyko) ต้องพยายามปกปิดอาการป่วยของเขา และสร้างภาพความเป็นผู้นำที่สามารถของเบรจเนฟให้ปรากฏอย่างต่อเนื่อง ใน ค.ศ. 1979 เบรจเนฟได้รับรางวัลเลนินซึ่งเป็นรางวัลสูงสุดด้านศิลปะและวรรณกรรมสำหรับหนังสือชุดอัตชีวประวัติ 3 เล่มเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของเขา มีการโหมสตูดิว่าหนังสืออัตชีวประวัติชุดนี้เป็นการพัฒนาหลักการสังคมนิยมแนวสังคมนิยมให้ก้าวหน้าเพราะนำเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวที่เป็นจริง และความงามทางวรรณศิลป์ผูกร้อยกันได้อย่างงดงามและสะท้อนแบบอย่างของรัฐบุรุษโซเวียตที่อุทิศตนเพื่อปิตุภูมิสังคมนิยมและเพื่อสันติภาพของโลก

แนวทางการสร้างงานประพันธ์ตามแบบวรรณกรรมของเลขาธิการคือการนำเสนอรูปแบบใหม่ของงานเขียนสังคมนิยมแนวสังคมนิยมที่นักเขียนต้องยึดเป็นต้นแบบ

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีฮาซิล กอร์บาเชฟ (Mikhail Gorbachev) ผู้นำรุ่นใหม่หัวปฏิรูปก้าวสู่อำนาจทางการเมืองใน ค.ศ. 1985 กอร์บาเชฟประกาศดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศให้เป็นประชาธิปไตยทุก ๆ ด้านด้วยนโยบายกลาสโนสต์-เปเรสตรอยกา (Glasnost-Perestroika) หรือนโยบายเปิด-ปรับ เขาแต่งตั้งอะเล็กซานเดอร์ ยาคอฟเลฟ (Alexander Yakovlev) อดีตเอกอัครราชทูตประจำแคนาดาซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์หัวก้าวหน้าให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการฝ่ายงานโฆษณาของคณะกรรมการกลางพรรค ยาคอฟเลฟจึงปรับระบบงานด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยการปลดสมาชิกพรรคหัวอนุรักษ์ออกจากตำแหน่งต่าง ๆ และแต่งตั้งคนรุ่นใหม่หัวก้าวหน้าให้ดำรงตำแหน่งแทน

เมื่อโรงงานผลิตไฟฟ้าด้วยพลังนิวเคลียร์ที่เมืองเชอร์โนบีล (Chernobyl) ใกล้กรุงเคียฟระเบิดขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1986 ในระยะแรกรัฐบาลโซเวียตพยายามปิดบังข่าวสารซึ่งนำไปสู่ความอึมครึมทางสังคมและนานาชาติก็วิพากษ์โจมตีสหภาพโซเวียตอย่างมากที่ไม่แจ้งเรื่องอุบัติเหตุอย่างฉับพลันทันที สหภาพโซเวียตจึงใช้เหตุการณ์อุบัติเหตุเชอร์โนบีล (Chernobyl Accident) ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างจริงจังและประกาศจะไม่ปิดบังประชาชนด้านข่าวสารและข้อมูลอีกต่อไป ยาคอฟเลฟได้ปรับระบบการบริหารของสหภาพนักเขียนโซเวียตและแต่งตั้งนักเขียนเสรีนิยมหลายคนเป็นกรรมการบริหารชุดใหม่ของสหภาพนักเขียนโซเวียต ใน ค.ศ. 1987 คณะกรรมการบริหารชุดใหม่ของสหภาพนักเขียนโซเวียตจึงมีมติที่จะผ่อนคลายการควบคุมทางความคิดเห็นและยกเลิกระบบการเซนเซอร์ ทั้งให้กู้เกียรติและคืนสถานภาพทางสังคมแก่นักเขียนที่เคยถูกทางการกวาดล้างและลงโทษตลอดจนให้จัดพิมพ์งานประพันธ์ต้องห้ามในอดีตรวมทั้งงานประพันธ์จากประเทศตะวันตกเผยแพร่ได้ เช่น *Dr. Zhivago* ของโบสตีร์นัค *The Gulag Archipelago* ของอะเล็กซานเดอร์ ซอลเจนิซซิน *Animal Farm* และ *1984* ของจอร์จ ออร์เวลล์ (George Orwell) นักเขียนชาวอังกฤษ เป็นต้น บรรยายความเป็นประชาธิปไตยและเสรีภาพด้านการแสดงความคิดเห็นแสดงออกที่เปิดกว้างระหว่าง ค.ศ. 1986-1989 ทำให้สมัยของกอร์บาเชฟได้ชื่อว่าเป็นสมัย “ทอว์” หรือสมัย “หิมะละลาย” ของการผ่อนคลายความเข้มงวดทางสังคมเป็นครั้งที่ 2 แนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยมจึงหมดอิทธิพลความสำคัญทางความคิดในวงการหนังสือและประพันธ์จนยกเลิกไปโดยปริยาย (สัญญาชัย สุวังบุตร. 2540 : 222) หลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1989 ประเทศยุโรปตะวันออกที่ล้มเลิกระบบคอมมิวนิสต์ก็ยกเลิกแนวคิดสังคมนิยมแนวสังคมนิยมด้วย

บรรณานุกรม

สัญญาชัย สุวังบุตร.(2540). **ปัญญาหลังม่านเหล็ก ประวัติศาสตร์วรรณกรรมโซเวียต ค.ศ.1917-1991 เลนินถึงกอร์บาชอฟ** กรุงเทพฯ : นาคกร.

อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ และสัญญาชัย สุวังบุตร. (2553).**รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.

Andrie, Vladimir. (1994). **A Social History of the Twentieth Century Russia**. London: Edward.

Brown, Deming B. (1978). **Soviet Literature since Stalin**. New York : Cambridge University Press,.

Hingly, Ronald. (1979). **Russian Writers and Soviet Society**. New York : Random House.

Struve, Gleb. (1991). **A History of Russian Literature**. New Haven : Yale University Press.

V., James C. (1973). **Soviet Socialist Realism**. New York : St Martin's Press.

Volkov, Solomon. (2009). **The Magical Chorus A History of Russian Culture from Tolstoy to Solzhenitsyn**. New York : Vintage Books.